

Magyar Képzőművészeti Egyetem
Doktori Iskola

„Jó lesz ez még valamire!”
A gyűjtögető és környezetének értelmezési mezői

DLA értekezés tézisei

Zékány Dia

2022

Témavezető: Dr. habil. Radák Eszter DLA

A kutatási téma

Közel egy évtizede foglalkozom a felhalmozás, gyűjtögetés, és az ebből fakadó rendetlenség 21. századi problémájának művészeti oldalról való megvilágításával. Évekig a családi házunk, az otthon intim terei, enteriőrjei voltak munkáim középpontjában, majd bővültek a barátok, ismerősök és ismeretlenek helyszíneivel. A környezet és az ember viszonyát tanulmányozó alkotói vizsgálódás érdekel, a mögöttük meghúzódó szociológiai és pszichológiai jelenségek megfigyelését, feltárását szem előtt tartva, amit egyfajta realista jellegű ábrázolásmóddal, sok esetben dokumentarista felfogással jelenít meg alkotásaimban. Személyes érintettségem okán foglalkozom ezzel a témával; nagy családban nőttem fel, négyen vagyunk testvérek, és én vagyok a legidősebb, ami meghatározó tapasztalat számomra. A pótanya szerep, az állandó odafigyelés a család tagjaira természetessé vált, és talán ez a fajta attitűd az, ami hozzásegít ma is ahhoz, hogy érzékeny figyelemmel forduljak a környezetem felé. A családi házunk mindig is túlszűfolt és meglehetősen rendetlen volt. Gyerekkoromtól kezdve konfrontáció a rendetlenség kérdése, a szüleim halmozása, gyűjtögetése, a káosz, a családom tárgyakhoz való viszonya. Különböző módokon küzdöttem a rendteremtésért kilenc éven át, majd feladtam. Az utóbbi tíz évben ez az „élmény” teljesen átalakult, a terek és tárgyak megfestésének hatására mára nemcsak a szüleim, családom, hanem mások tereit is elfogadással tudom kezelni. Ez a téma számomra - de akár a nézőnek is - egyfajta terápiás megközelítés, vizuális feldolgozása a problémának, a „bántó tereknek”, és végső soron esztétizálása annak, ami nekem idegen. Úgy tudtam/tudom elfogadtatni magammal ezt a helyzetet, hogy eltávolítom magamtól, úgy mond „hasznossá teszem” azáltal, hogy festői rendetlenséget jelenít meg a munkáimban. Mintegy megfigyelőként vagyok jelen, amikor is művészként egyfajta „installációkként” értelmezem a tárgy- és ruhakompozíciók sorát, amelyek romantikus ihletettséget adnak a megörökítés, megfestés vágyának újra és újra.

„Terepmunkám” kiindulópontjai eleinte a kispolgári enteriőrök voltak; a nagyszüleim lakása, és a debreceni családi ház és környezete ahol felnőttem. Ez a típusú tárgyakkal telerakott közeg számos esetben megjelenik a magyar háztartásokban, többnyire a gyűjtögetés, felhalmozás eredményeképpen. Sok helyen a zsűfolt, egymásra rakott tárgyak halmaza szinte „horror vacui” szerűen töltik be a teret. Idővel túlléptem a személyes narratíván, az utóbbi években tágult a tematika a hátsó kertek, udvarok, műhelyek, raktárhelyiségek, garázsok, különböző kiszolgáló helyiségek felé. A műtermi praxisom és a disszertációm is ennek a túlszűfolt miliőjű szocializációnak, élettapasztalatnak a közvetlen folyománya.

Tehát témaválasztásom inspirációja az egzisztenciális és identitásbeli érdeklődésből

fakad, amelyet önelemzéssel, a személyes történetének kitágításával, művészeti módszerekkel, és további analízisekkel dolgoztam fel. Megvizsgáltam a magánszemélyek gyűjteményeinek kialakításához vezető mentalitást, érintettem a múzeumi gyűjtés témakörét, és a kiemelt példák, elemzések segítségével tettem különbséget a kényszeres gyűjtögetés és az „egészséges” gyűjtés között.

A disszertációban kifejtett témaköröm így a következőket tartalmazza: a gyűjtés és a gyűjtögetés (felhalmozás, kényszeres gyűjtögetés) több oldalról való bemutatása, az ezek alapján készített munkáim, és az alkotásaim kortárs művészeti kontextusba helyezése.

A kutatási téma célja

A tárgy gyűjtemények kutatását az etnográfia, az antropológia és a szociológia is vizsgálja, amely egy feldolgozott, kategorizált és katalogizált, a „tudományos kényszer hatására” könyvtárakba és digitális adatbázisokba létrehozott tudományos munka. Én ennek az ellenpontjával foglalkozom, a nem tudományos igényű felhalmozással és rendetlen gyűjtögetéssel, a nem rendszerezett, ömlesztett tárgyhalommal, mint a megőrzés egy módjával, amelyet a visszakereshetetlenség, az áttekinthetetlenség jellemez. Kutatásom motivációja, hogy az ember és környezetének ezt a fajta viszonyát, a felhalmozás, gyűjtögetés, és gyűjtés jelenségét ne csak lássam, hanem értsem is. Célom a gyűjtögetésről mint központi témáról, a társadalomtudományi összefüggések és művészeti párhuzamok együtteséből kialakuló, megfelelő megállapítások létrehozása, a művészeti praxisom tágabb körben való értelmezése. A különféle szakterületek egyfajta együttműködését, egymás kiegészítését, átjárhatóságát, megfigyeléseit szeretném hangsúlyozni a tematika több oldalról való megközelítésével, a különböző diszciplínák összekapcsolásával, a közöttük lévő szakadékok áthidalásával.

Az eredeti hipotézisem megcáfolása

A DLA első időszakában felállított elképzelésem azon része, miszerint a gyűjtögetésben van egyfajta „magyaros szervezőerő”, nem bizonyult valóságnak, nem állja meg a helyét, és ezt érvekkel alátámasztottam a „Tanulmányutak” című fejezetben. A kényszeres gyűjtögetés egy határoktól, kultúráktól független, Amerikától Európán keresztül Távol-Keleten át Ausztráliáig jelen lévő, nemzetközi probléma. Struktúrája, felépítése, a világon mindenhol megegyezik, és mindenhol jelen van. Viszont mivel mások az emberek és a történeteik, végeredményben ez adja valamennyire a különbözőségüket is, ezért az összegyűjtött tárgyak milyenségében

lehetnek különbségek. Ez az, ami kultúrától, országtól függően változó lehet. Vidék-város, régió szerinti különbségek is megjelenhetnek, a szociális helyzet is leolvasható, viszont a „halomba rendezésük” mechanizmusa megegyezik. Különböző okok miatt jöhet létre, de az bizonyos, hogy a fogyasztói társadalom nagy hatással van a kialakulására.

A disszertáció felépítése

A „**Szociológiai megközelítés**” című fejezetben különböző szakirodalmak segítségével próbáltam meghatározni az otthon fogalmát, amely az ember számára lélektanilag a leginkább kitüntetett hely, viszont mivel a lakásigény elsődleges szükséglet, így a leghétköznapibb is egyszerre. Ebben a térben kíséreltem meg körbeírni a társadalom és az egyén viszonyát a tárgyakhoz, az azokhoz való ragaszkodás, felhalmozás, és a gyűjtés, mint jelenség leírását. Továbbá a lakáskultúra témámhoz kapcsolódó szegmenseit, a kispolgárság jellemvonásait, a szokások szempontjait összevetve közelítettem a szűkített kérdéskörhöz. Mindezt kiegészítettem a saját élményeimmel, tapasztalataimmal, amelyek hatására foglalkozom ezzel a tematikával. A tárgyak gyűjtésével életben tartjuk emlékeinket, életünk szakaszait képviselik, tágabb értelemben bizonyítjuk velük létezésünket, és ez az elkötelezettség a mindennapjaink része, amelyekből a megszokások és rituálék alakulnak. „Azért használunk tárgyakat, hogy megértsük önmagunkat és életünket.”¹ A szüleim gyűjtögetését, kihatását az életemre nagyon sokáig nehéz volt elfogadnom. Okainak, miértjeinek megértésében a művészeti praxisom, a szakirodalom olvasása és a magának a disszertációnak a megírása is sokat segített.

A „**Pszichológiai megközelítés**” című fejezetben a gyűjtögetés kialakulásáról, tulajdonságairól, kényszerességéről írtam, szakértők, pszichológusok, és egyéb szakirodalom alátámasztásával. A felhalmozást, gyűjtögetést, angolul hoarding-nak hívják, másképpen kényszeres gyűjtögetésként, Obsessive Compulsive Disorder (OCD-s gyűjtögetés) = mániákus, rögeszmés, kényszeres rendellenességként utalnak rá. Ismertettem a történetiségét, a nemzetközi és magyar média különböző forrásaiban való megjelenését, és a kezelésére vonatkozó irodalmat.

A rendetlenség egyik oka lehet a felhalmozás, amelynek különböző fokozatai vannak. Az egyszerűség kedvéért csak két nagy csoportra bontottam a típusait:

1. Gyűjtés: az illető szelektálva gyűjt valamit, konkrét céllal, hobbiként. Megmutatja a

---

¹ Fejős Zoltán, Frazon Zsófia (szerk.): Korunk és tárgyaink - elmélet és módszer, (2004), Fordításgyűjtemény, MaDok füzetek 2, Néprajzi Múzeum, Budapest, 30. o.

külvilágnak, rendszerezett, értéket képvisel, például műtárgygyűjtő, tárgysorozat gyűjtő (lemez, képregény, régiség, stb.). Különös lehet a kívülállóknak, de gyűjtése nem kényszeres, nem gátolja a mindennapokban.

2. Gyűjtögetés: az illető mindent gyűjt ami „jó lehet még valamire”. Nincs konkrét célja, rendszertelen, nem mutatja meg a külvilágnak, nem képvisel értéket, például funkciójukat vesztett, vagy sérült tárgyak (ruhák, amelyek használhatatlanok a gyűjtögető számára, lejárt hirdetések, szórólapok, újságpapírok, könyvek, amelyeket biztosan soha sem fog olvasni, stb.). Gyűjtögetése kényszeres, gátolhatja a mindennapokban, negatív hatással lehet a környezetére is.

A két csoportot esetenként csak kis különbségek választják el egymástól. Kialakulásának sokféle oka lehet, például: lelki betegségek, érzelmi válság, szorongás, fóbiák, trauma, veszteségélmény (például elhunyt családtag, munkahely elvesztése, tartós betegség), szegénység, nélkülözés, stb.

A disszertációban némi kitekintést tettem arra vonatkozóan, hogy a fogyasztói társadalomnak milyen hatása van a kortárs világunkra, a szorongástól, aggodalomtól és félelemtől hemzsegő kultúránkra. Rengeteg ember mindennapjainak része a dolgok felhalmozása, az állandó vásárlás, fogyasztás, amely mintegy az érzések elhárításának és kezelésének egyfajta „terápiájává” vált. A gyűjtögetés így alakul észrevétlenül népbetegséggé, kortünnetté.

A „**Tanulmányutak**” című fejezetben ismertettem a hipotézisem megváltozását, annak okait. Három nagyobb tanulmányutat csináltam a DLA időszakában: Hajdú-Bihar megyei településeken (2019. február, március), Erdélyben (2019. április) és Londonban (2019. október). Ezeket képes beszámolóval mutattam be egy-egy helyszínen és az azokból készült munkáim dokumentációjával, azonkívül a kutatáshoz tartozó, számomra leginkább meghatározó kapcsolódási pontokkal. A londoni kutatást kiemeltem és bővebben részleteztem. A képzőművészeti munkásságom során körülbelül 2018-ig többnyire a rendetlen belső terekkel, enteriőrökkel foglalkoztam. Ezekkel az utazásokkal arra vállalkoztam, hogy kilépjek a külső terekbe, és megvizsgáljam a ház falain kívül eső, de ahhoz tartozó udvart, kertet, és a különböző melléképületeket. A témának megfelelően ezeken a helyeken is a gyűjtögetést, a felhalmozott tárgyakat, a belőlük kialakult rendetlenséget kutattam. A fejezet végén kitértem a gyűjtögetés nemzetköziségre, a tematika kitágítására, amelyet a magánútjaim tapasztalatai is alakítottak (India 2019. június-július; Egyiptom 2020. március).

A „**Kortárs művészeti párhuzamok**” című fejezetben személtettem, hogy a kutatási témám számos szálon kapcsolódik a kortárs művészeti diskurzushoz. Olyan szakirodalommal és hivatkozásokkal vezettem be, amelyek bemutatják, hogy hogyan jelenik meg, milyen hatással van a művészek munkáira a fogyasztói társadalom. Ezután olyan műveket választottam ki - a teljesség igénye nélkül -, amelyek valamilyen módon ábrázolják a tárgyak gyűjtését, a felhalmozás gesztusát, és az azokkal kapcsolatos nem mindennapi, esetleg szélsőséges viszonyt. A válogatás szempontrendszerében főként a formai asszociációkat vettem figyelembe, a halmozás káosz jellegű megjelenítését. Az installatív művek megközelítését négy kategóriára bontottam aszerint, hogy a művész milyen attitűddel viszonyul a gyűjtögetés ábrázolásának kérdéséhez. Jellemzően külföldi, nemzetközi alkotókat mutattam be, de a festészeti összeállításban több magyar is szerepel. Munkáimat, és a dolgozatot tematikáját párhuzamba állítottam a kiemelt kortárs művészeti példákkal.

A „**Mestermunka**” című fejezetben általánosságban elemeztem az alkotásaimat, és a mestermunkába tartozó öt művet, ezen kívül említést tettem arról, hogy a doktori időszaka alatt hogyan változott a műtermi gyakorlatom. A munkáim és a disszertáció témaköre megegyeznek, a mestermunka festményeim azt a fajta káoszt, összegyűjtögetett holmik sokaságát ábrázolják, amelyeket a tanulmányútjaimon a dokumentációk alapján készítettem. Mintegy vizualizációi a leírtaknak, de nem illusztrációi, hiszen a kutatási időszak előtt, már az egyetem utolsó évében is ezzel a témával foglalkoztam. Ábrázolásmódjában realista, dokumentarista jellegű olajvászoni képek. Kompozíció és képkivágás szempontjából különbözőek; vannak ráközelített, térszelet szerűen megjelenített összeállítások, és a térből többet mutató zsúfolt enteriőrök. Megfestés módjában a gyors, dinamikus, expresszív festői nyelvezet jellemzi őket.

Konklúzió

A doktori képzés alatt, a kutatás hatására ismertem fel, hogy a gyűjtés és a gyűjtögetés (hoarding) témaköre mennyire szerteágazó, ebből fakadóan érdeklődési területem messze túlmutat önmagán. A disszertációban ezért nem vettem össze minden felmerülő nézőpontot, csak annyit igyekeztem hasznosítani belőlük, amennyi a dolgozat szempontjából fontos és építő jellegű az egész kutatásra nézve.

A gyűjtögetés, a kényszeres felhalmozási zavar egyáltalán nem veszélytelen dolog. Többek között a szorongás és a birtoklásvágy (különböző okok miatt) annyira elhatalmasodhat

az emberen, hogy azok a mindennapi élethez szükséges alap tevékenységek elvégzésében is akadályozhatják. Népbetegséggel állunk szemben, ezért fontos lenne felismerni a tüneteket, és segíteni azoknak az embereknek, akik erre tömegével rászorulnak.

A tudományos megközelítések mellett megállapítottam, hogy a pszichológia a legtöbb szakirodalmi olvasmányomban megjelent, bármilyen diszciplína felől is közelítettem meg a disszertáció tematikáját. Különösen igaz ez a szociológiai jellegű olvasmányokra, amelyek mintha azt erősítették volna meg, hogy az egyik következik a másikból, vagy az egyik feltételezi a másikat. Még akkor is, ha csak az adatokra és a jelenségekre koncentrálok egy könyv vagy tanulmány, egyszerűen kikerülhetetlen a lelki tényezőkről beszélni, amelyek áthatják a mindennapjainkat és a gondolkodásunkat. Valójában mindent az emberi agy-szív-lélek kombináció működtet, a gondolataink, érzéseink, vágyaink határozzák meg a cselekedeteinket, amelyek mind a tudatunk és a tudatalattink összeköttetésén alapuló összefüggések. A szociológia és a pszichológia tudományágak tehát sok szálon kötődnek és meglehetősen közel állnak egymáshoz kutatási területemben.

A doktori képzés időszaka alatt egy számomra újfajta munkamódszert alakítottam ki az utazásokkal, a potenciális gyűjtőgöttekkel való találkozásokkal, a dokumentálással, és a képanyag műteremben való feldolgozásával. Úgy gondolom, hogy ezt a metódust a későbbiekben is fogom alkalmazni, hiszen a témám további vizsgálatok kiindulópontja lehet, kutatási köröm kvázi „utaztatható”, adoptálható különböző helyszínekre, országokra, kultúrákra. Az összehasonlítások segítik a konklúziók levonását, így nagyobb metszetet kaphatok egy hosszú távú, akár éveken át tartó tapasztalatszerzéshez, további munkához. Alkotói és kutatói programomat a doktori periódusában meglehetősen termékenynek, és sikeresnek tartom.

A kutatás, a disszertáció megírása segítséget nyújtott abban, hogy jobban megértsem a gyűjtőgöttezés jelenségét. A tárgyak halmozásának szociológiai és pszichológiai oldalról való megvilágítása komplexebb rálátást adott a tematikára, tapasztalataimat megerősítve tudom elhelyezni egy szélesebb értelmezési mezőben. Kutatás közben a gyűjtőgötteket, a szüleimet, a családomat, rokonságomat, a gyerekkori impulzusokat, és nem utolsósorban magamat és a cselekedeteimet is sokkal jobban megértettem, amely pozitív meglepetésekkel tűzdelt tapasztalat volt.